

Stavangeren

NR 2 JUNI 1998 ISSN 0806 -184 X

- Side 3 **En glad amatørers bekjennelser** *Av Jan Gjerde*
Side 4 Kulturhistorisk skilting på plass
 Av Erling Sømme Kielland
Side 10 "Byens sykehus 100 år" *Av Lars Vaage*
Side 14 Stedet er Vågen. *Av Håkon Norås*
Side 18 Bilde fra en gammel by *Av Jan Gjerde*
Side 22 Hvor er vi?
Side 23 En by tar form
Side 25 Arrangementer
Side 27 **Mer Stavanger-historie på frimerker**
 Av Fredrik Hagemann
Side 29 Medlemsoversikt
-

Utgis av Byhistorisk Forening Stavanger.

Redaksjon: J. Gjerde (red) K. Mossige, B.K. Aarre. Postboks 351, 4001 Stavanger. Medlemskap/abonnement tegnes ved betaling av kr 150,- til konto 3201 25 37 300.

Hillevåg i forandring

Gode, gamle Hillevågsveien har gjennomgått store forandringer de siste årene. Husrekkene på begge sider er nå på det nærmeste borte. Som en kjent Hillevågsgutt sa det: Jeg ser rett fram når jeg kjører gjennom dagens Hillevåg. Bokn, Bøe, Hanna Larsen, Heggheim og Hallo-Larsen er forlengst blitt historie. Hillevaag & Olte Fabriker, Hillevaag Blikemballasjefabrik, Sven Andersen Møbelfabrikk og H.A. Tønnesens brusfabrikk likeså. Nutti og Haldor lever i beste velgående, men pølse-
ne er det slutt med. Men Hillevågssjevå kan du fortsatt få i Nygårds Dampbakeri. Og tvers over gaten gjenomgår "Folkets Hus" – Köhler huset til konkursen i 1883 – en omfattende rehabilitering. Mannen bak er Michael Nygaard som hadde sin oppvekst i tilknytning til bakeriet.

Jan Gjerde

En glad amatør's bekjennelser

Hva er det som kjennetegner oss som Her med i Byhistorisk Forening? Det hender at jeg får dette spørsmålet. Jeg svarer da gjerne at vi er med - ikke fordi vi vet mest om byhistorien - men fordi vi er de som er mest forvetne på den.

Nå er dette et svar som så absolutt kan diskuteres. Uten tvil finner vi blant våre medlemmer de personer som i vår tid vet mest om Stavangers byhistorie, det være seg generelt eller på spesialområder.

Selv tilhører jeg den gruppen som først og fremst er motivert av forvetenskap. Etterhvert som ny kunnskap om byen siger inn, melder det seg nye spørsmål.

I lokalhistorisk sammenheng stilles det nå spørsmål ved byens tilblivelse, byens alder, Domkirkens bygningshistorie, Erlings Skjalgssons tilknytning til Stavangers tidligste historie, bynavnets og andre navns forklaring. Når spørsmål om forskning i Vatikanets arkiver og krav om nye utgravninger under Domkirken og på Skagen reises, er det med utgangspunkt i ønsket om å vite mer.

Enkelte ganger kan forsøk på å finne svar få en «spekulativ» karakter. Dette i motsetning til det som kan bevises vitenskapelig. Personlig mener jeg at den «spekulative» tilnærming til histori-

en *kan* ha verdi, så lenge det går klart fram hva som er kreativ eller intuitiv høyttenkning og hva som er resultatet av forskning.

Jeg tar sjansen på å bidra til de spekulative elementer i debatten om vår byhistorie med et frekt «spørsmål»:

Kan det tenkes at det er feil at bynavnet Stavanger består av leddene **Stav** og **anger**? Kan det tenkes at leddene er **Sta** og **vanger**?

Etter at O. Ryghs kjente verk *Norske Gaardsnavne* nå er lagt ut på internett, er det mulig å foreta elektroniske søk i verket. Jeg anbefaler de som har anledning til det, å gjøre søk på **Sta** og **vanger** (- og gjerne også **stav** og **anger**). Resultatet er frapperende og kan gi helt nye tolkningsmuligheter av vårt bynavn. (adressen er http://www.dokpro.uio.no/rygh_ng/rygh_felt.html)

Jeg påstår ingenting. Men gleden ved å romstere rundt i ulikt stoff - og kanskje se og snuble over nye sammenhenger - er stor. Det hadde vært spennende om filologer, språkforskere eller noen av våre medlemmer med annen bakgrunn, kunne fristes til å se nærmere på materien.

Jan Gjerde

Tre fornøyde forkjempere og ildsjeler for kulturhistorisk skilting foran det første skiltet: Fra venstre kultursjef Rolf Noraas, byantikvar Elsa Grimnes og prosjektleder Erling Sømme Kielland fra Byhistorisk Forening Stavanger. "Avdukingen" fant sted 29. mai, samme dag som foreningen fikk melding om en ny tildeling til prosjektet fra Olga Berentserns legat.

Kulturhistorisk skilting i Stavanger:

De første skilt er på plass

I tidligere utgaver av Stavangeren har vi fortalt om prosjektet 'Kulturhistorisk Skilting' i Stavanger. Idéen å utplassere skilter med byhistoriske opplysninger i gater, på bygninger og andre steder, kommer fra Oslo der et slik arbeid nå har pågått i flere år. Også andre norske byer har startet med liknende skiltingsprogram, og alle har valgt å bruke samme skilt-design som først ble utarbeidet av Oslo Byes Vel.

I Stavanger kommunes Kulturplan 1996 - 2004 heter det:

«Kunst i uterommene blir en del av byens identitet. Det bør settes opp enkle skilt som presenterer kunstneren og verket. Det gjelder også ved gater, plasser og bygg med historiske navn, enkel skilting med presentasjon av vedkommende person, eller av historiske begivenheter, kan gjøre det lettere for den enkelte å identifisere stedene. Det er et enkelt virkemiddel for å øke den historiske bevissthet.»

Som et ledd i oppfølgingen av intensjonene i planen tok Stavanger kommune ved Kommunalavdeling Kultur, idrett og kirke, høsten 1996 kontakt med Byhistorisk Forening Stavanger for å igangsette et prosjekt med enkel skilting ved historiske bygg, plasser og gater i Stavanger.

En **styringsgruppe** ble etablert bestående av kultursjefen, byantikvaren, byarki-

varen, representant for Kommunalavdeling tekniske driftstjenester, og Erling K. Sømme Kielland og Lars Vaage fra Byhistorisk Forening Stavanger.

Byhistorisk Forenings har ansvaret for: Foreslå objekter som skal skiltes, forfatte skilttekstene, innhente nødvendige tillatelser, stå ansvarlig for bestilling av skilt og finansiering av skiltene

Styringsgruppen har ansvaret for: Retningslinjer for skiltingen, valg av skilttype, beslutning om objekter som skal skiltes og tekst.

Til grunn for oppstartingen av skiltprosjektet ligger en tildeling fra Olga Berentsens legat. Målsettingen er at huseiere og andre med særlige interesser knyttet til et skilt inviteres til å finansiere dette. Derfor vil vi i tiden framover ta kontakt med huseiere og andre for å skaffe midler til det videre program. Nå er de syv første kulturhistoriske skiltene montert på steder med stor by-

historisk verdi for byen. Så sant finansieringen fortsatt lar seg løse vil det i årene fremover komme 8-10 nye skilter hvert år. Men ikke bare på steder som fortsatt eksisterer i byen. Også bygninger og andre objekter som nå er borte skal få sitt minneskilt med opplysninger om "det som engang var".

De første stedene i Stavanger som får kulturhistoriske skilt er: Skagen - Kirkegaten - Skagen 18 (Fred.Hansen huset)- Valbergtårnet - Stavanger Gamle Tollbod - Rosenkildehuset og Bethania.

Vi vil presentere disse stedene med noen fotos og litt tekst. Fremdeles inngår alle disse gatene og bygningene i bybildet, heldigvis !

Skagen: Denne gaten må vi anta er den eldste fremdeles eksisterende gate i Stavanger. Gateløpet oppsto naturlig bak rekken av de tidligste sjø- og pakkhus og bygårder på denne siden av Byvågen. Allerede på 1200 tallet, dvs. i høymiddelalderen har dette med stor sannsynlighet vært en etablert gate omgitt av flere hus. 'Bygården Skagen' blir nevnt flere ganger i middelalderopplysninger fra Stavanger.

Skiltet har denne teksten:

Skagen. Gateløp fra 1200 tallet fra Vågabunnen mot Holmen. Sannsynligvis uforandret siden middelalderen. Gaten het lenge Nedre gate.

Kirkegaten: Også dette en gate må vi anta har middelalderopprinnelse. Den ble sannsynligvis etablert da den eldste bebyggelsen innerst i Byvågen for alvor

tok til å bre seg fra området Torget/Skagenområdet - oppover skråningen i bakkant, og opp til platået der Kirkegaten fremdeles ligger. Dette skjedde i høymiddelalderen i begynnelsen av 1300 tallet, da Stavanger kan ha hatt mellom 700 og 1000 innbyggere. Samtidig har dette gateløpet kanskje også hatt en viktig funksjon som vei for ferdsel mellom Domkirken og Østervåg. Kirkegaten eller deler av den har gjennom sin lange historie hatt flere navn. Øvre gate, Holmegaten og Urens gate. Etter bybrannen i 1860 fikk Kirkegaten sitt nåværende navn..

Skiltet har denne teksten:

Kirkegaten. Gateløp fra 1300 tallet fra Domkirken mot Holmen. Sannsynligvis uforandret siden middelalderen, Gaten het lenge Øvre Gate.

Valbergtårnet: Valbergtårnet er det andre brannvaktårnet som er bygget på Valberget. Det første tårnet ble reist i 1658 og hadde oppgaven å være et ledd i byene forsvarsberedskap. Fra Valberget var det vid oversikt over byen og havneinnløpet, og fiendtlige skip kunne observeres på et tidlig tidspunkt. Det åttekantede treårnet var utstyrt med en såkalt "stormklokke", og ved bruk av denne kunne borgerbevegningen alarmeres umiddelbart. Også ved branntilbrudd ble klokken benyttet. Dette første tårnet sto i nesten 200 år til 1853 da det nåværende Valbergtårnet ble tatt i bruk. Det ble tegnet av datidens fremste arkitekt, Christian Grosch. Byggingen startet ved årsskiftet

1849/50, og utgiftene oversteg etterhvert de opprinnelige byggekalkylene langt "over tårnet". Da Valbergtårnet var ferdig hadde det kostet 9000 speciedaler. Opprinnelig var 3200 sp.d bevilget til prosjektet .

Under store deler av byggeprosessen ble bruken av bygningen diskutert. Bl.a ble det vurdert å flytte fyrlykten på Tungenes til Valberget (!) Dette medførte hissig meningsyrtringer og syrlige avisartikler. I et innlegg om fyrlykten skrev en innsenderen følgende: "Den skulde erstatte Mangelen af Solen, Maanen og Stjernene, og ved Hjelp av Tryllemønden skulde den Vandrende finde Veien gennem Ørkenen og Stavanger Bys gader med deres Brolægnings uhyre Forbydninger og Vandpøser".

Valbergtårnet ble brukt som brannvaktårn med vektere frem til 1922, men funksjonen var gradvis blitt redusert helt fra 1860 årene. Etter nedleggelsen som vaktårn ble tårnet i en periode utstyrt med en signalanordning som varslet seilekutene om de lokale vindforholdene. I 1932 ble byene værvarslingsanordning i en periode flyttet til Valbergtårnet. Under siste verdenskrig ble det brukt av den tyske marine som obeservasjonspost.

Sammen med Domkirken er kanskje Valbergtårnet idag Stavanger sin mest kjente og iøynefallende bygning. Og tårnet er betegnet som "det smukkeste" monument Christian Grosch reiste utenfor Christiania"

Skiltet har følgende tekst:

Valbergtårnet. Brannvaktårn reist 1853. I bruk av vektere til 1922. Arkitekt Chr.H.Grosch. Nyromansk stil. Fredet. Tidligere stod her et 8-kantet tårn i tre bygd 1658.

Skagen 18, eller Fred.Hansen-huset som det også kalles, er en av de vakreste og mest verneverdige bygninger i Stavanger. I tidligere tider hadde byen en rekke bygårder med tilknytning til sjøhus og Byvågen på den ene siden, og en gate på innsiden. Særlig på Skagen og langs Nedre Strandgt. var det mange slike eiendommer. Det var stifteren av handelshuset Plougt & Sundt, Ole Smith Plough som på begynnelsen av 1700 tallet bygget huset. Senere ble det noe ombygget og påbygget. En god beskrivelse av bygningen ble i sin tid gjort av Professor A.W.Brøgger, som bl.a skrev følgende:

"Dette noble hus med alle dets detaljer er siden meget omdannet, men i fasaden med pilastre, og i gavlen med rococospeil-monogrammer som kroner væggen, har dette hus bevaret en oprindelig kjærne. Flatene er oppdelt i pilastre med blaa farve som fremhæver den graahvite farven paa huset. Virkningen av husets ytre beror ikke bare paa hele reisningens harmoni, men ogsaa paa den vertikale bordklædning, en teknisk eiendommelighet som ikke forekommer i Stavanger

ellers, og som er noget ualmindelig i vore vestlandste og sørlandske kystbyers træ-arkitektur, mens den derimot findes megel almindelig i det trondhjemske. Man kunde herav ha anledning til at tro at en fremmed var bygmester for dette. Gatedøren er et ypperlig stykke rococo-træskjærerarbeide fra Stavanger med Ploughs initialer i cartouchen. I denne døren kan man se Stavangerhaandverket utfolde sig, og maken til denne har eksistert paa ikke saa faa andre steder på Strandsiden."

Fred Hansen eiendommen var på 1800 tallet betydelig større enn nå og omfattet

også bakken opp mot Kirkegaten. Her var det bygget steinmurer og anlagt terrasseformede hageanlegg der selskapelighet og uteliv utfoldet seg. Herfra var det også en fortrinlig utsikt over skipstrafikken på Vågen som handelshusets familiemedlemmer sikkert ofte kommenterte over en karaffel god vin.

Skiltet har denne teksten:

Skagen 18. Bygård. Eldste del oppført ca 1700 av kjøpmann og reder Ole Smith Plough. Gavl og fasade fra 1787 i rokokko stil. Et av byens eldste hus. Fredet.

Stavanger Gamle Tollbod: I perioden 1840 til 1905 foregikk all fortolling av varer fraktet med skip til Stavanger i den vakre gamle tollbygningen på Strandkaaien, Bygningen var i likhet med Valbergtårnet tegnet av universitetsarkitekt Christian Grosch i senempire stil.

Bygningen har - tross sin beskjedne størrelse - trekk som viser at den er i slekt med andre og mer kjente empiribygg i samtiden, som slottet, universitetsbygningene i Oslo og andre kjente anlegg. Den gamle tollboden er Stavanger's eneste monumentalbygg i denne stilen.

Her holdt tollerne til, og herfra rodde roskarlene tollerne ut til seilskipene på Vågen for kontroll av lasten og avgiftsfastsettelse. Under lossingen av varene hadde også roskarlene vaktoppgaver ombord, og overvåket lossingen. Det var ofte tidligere sjømenn som fikk slikt arbeid.

Idag har byens havnevesen med havnefogden i spissen kontorert sine i denne tradisjonsrike bygningen.

Skiltet ser slik ut:

Rosenkildehuset: Det vakte oppsikt, ja nesten "forargelse" i Stavanger, da reder og kjøpmann Peder Valentin Rosenkilde i 1812 - midt under Napoleonskriger, dyrtid, og engelsk blokade av norskekysten - lot oppføre byens største trehus! Herskaphuset ble bygget i Louis Seizestil, og lå sammen med flere andre større bolighus midt i byens "overklassestrøk" - dengang ved inngangen til Øvre- og Nedre Strandgate, med nærkontakt til Vågen og Torget. Peder Valentin Rosenkilde ble valgt som Stavangers representant til Grunnlovsforsamlingen på Eidsvoll i 1814. Og var her en utrettelig talsmann for norsk vilje til selvstendighet. "Den stavangerske jakobiner" ble han bl.a kalt.

Det vakre huset har mot vår tid hatt en omskiftelig skjebne. Det ble ombygget og påbygget og mange er de forretninger firmaer og familier som i kortere eller lenger tid har hatt opphold i bygningen.

Rønnebergs hermetikkfabrikk holdt bl.a til her, og senere, helt frem til 1973 også Stavanger kommunale Matsalg. Det var ikke mye om å gjøre før også dette huset var blitt revet ned på 60 tallet, sammen med mange andre gamle stilrene kjøpmannshus i området. Men det ble heldigvis bevart, restaurert, og er nå en bygnings-"juvel" mellom store grå og interesseløse betong-kontorbygg på nesten alle kanter.

Skiltet har denne teksten:

Rosenkildehuset. Oppført 1812 i Louis seize stil som bolig for Peder Valentin Rosenkilde. (1772-1836) Eidsvollsmann, kjøpmann og reder.

Bethania: Da presten og forkynneren Lars Oftedal bygget Bethania 1875 var dette på sin tid landets største bedehus/forsamlingslokale. Her er det gjennom tiden holdt utallige møter og gudstjenester. Mange store vekkelser er startet i denne bygningen, og Betania er også brukt til folkemøter og foredrag av mange slag frem til våre dager. Nå har denne kjente og tradisjonsrike bygningen fått en ny rolle. Den er blitt revyens "storstue" i Stavanger og omdøpt til Stavangeren. Men mon tro hvordan salig redaktør Lars O. ville kommentert denne forvandlingen i Aftenbladets lederspalte?

Skiltet har følgende tekst:

Bethania. Bedehus reist 1875 av presten Lars Oftedal (1838-1900) I sin tid Norges største forsamlingslokale med plass til 3500 personer. Sveitserstil.

Sykehuset på Stavangers Akropolis:

«Byens sykehus» har passert 100 år

Av Lars Vaage med bidrag av Lars Chr. Sande.

Røtter i middelalderen

Stavanger sykehus - Stavanger Hospital - har lange tradisjoner. Det startet allerede i 1270 - 71 da biskop Torgils forela for kong Magnus Lagabøter en plan om å bygge noen «almissehus øst ved Pederkirken» for å kunne legge inn fattige syke heller enn at de som før skulle bære syke og elendige, tildels nesten døende, på legd fra gård til gård i byen. Dette var begynnelsen til hospitalet i Stavanger, som lå der hvor Arkaden ligger idag. Navnet Hospitalsgaten minner fremdeles om dette.

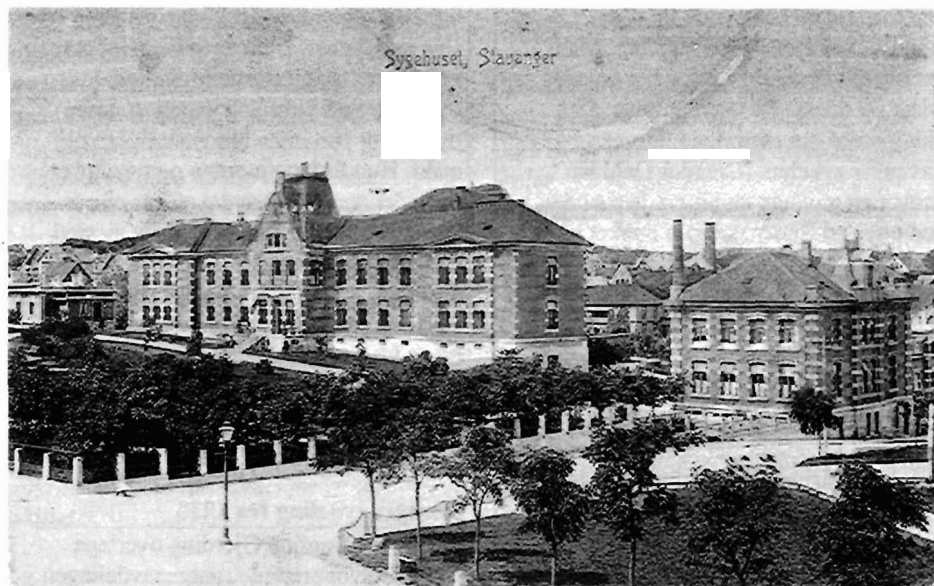
Stramme budsjetter – ikke noe nytt

Vi vet ikke så mye om hospitalet i senmiddelalderen, bortsett fra at økonomien var dårlig - stramme sykehusbudsjetter er ingen ny oppfinnelse, heller ikke kutt i budsjettene. Bl.a. ble dagpengene i 1771 skåret ned til 4 skilling, samtidig som det ble bestemt at «hospitalslemmene» skulle holde seg med maten selv. I 1786 ble det bestemt at det skulle innredes to

værelser for «vanvittige» - den såkalte dårekisten eller dollhuset, som det ble kalt. Navnet Asylgaten minner fortsatt om det.

Den kombinerte Indretning

Utover på 1800-tallet vokste Stavanger sterkt, og det gamle, lille sykehuset og de andre bygningene som hørte til holdt ikke mål. I 1847 sto «Den kombinerte Indretning» ferdig med et sykehus med plass til 30-40 pasienter, arbeidsanstalt og fattigstue, samt dollhuset. Det gamle hospitalet ble revet. På sykehuset lå det noen få skadede, men først og fremst var det pasienter med smittsomme sykdommer - kolera, kopper, difteri, skarlagensfeber og lungebetennelse. Pasientene lå stort sett om hverandre. Tuberkulose og syfilitikere lå sammen med de andre. Mange var dårlige uten kontroll med de naturlige funksjoner - luften og lukten i sykerommene var deretter. I lengden kunne dette ikke fortsette, og i 1889 angrep Alexander Kielland institusjonen i en serie krasse artikler i avisen han var redaktør for.

Stavanger sykehus på et postkort fra årene like etter århundreskiftet. Vi ser forresten helt til venstre litt av den gamle paviljongen som så sent som i 1960-årene huset barneavdelingen med overlege Tvererås som pionér.

Nytt sykehus på Skjævelandsstykket

I april 1891 ble det satt ned en komité med mandat å vurdere bygging av et nytt sykehus. Det ble en lang prosess med intense diskusjoner både om plassering og størrelse. Både Hillevåg, Holmegenes og Skjævelandsstykket var på tale, men til slutt ble Skjævelandsstykket valgt. Sommeren 1897 sto sykehuset ferdig med plass til 119 pasienter. 25. august flyttet de første pasienter inn og 3. november 1897 var den offisielle åpning. Det er vanskelig å

tilgi at 100-årsjubileet 3. november 1997 gikk ubemerket forbi.

Den unge arkitekten, Hartvig Eckhoff, hadde allerede tegnet teatret, turnhallen og Stavanger Muséum, så sykehuset var hans fjerde bygg på den lille høyden over Breiavatnet. Det var ikke til å undres over at noen fikk visjoner og snakket om Stavangers Akropolis. Det var den bygningen som senere ble medisinsk avdeling og som idag huser sentraladministrasjonen til Rogaland Fylkeskommune, som sto ferdig i 1897.

Pionér-årene

Sykehuset fikk som sin første sjef en fremragende lege, Axel Cappelen, hvis byste i dag står utenfor inngangen til røntgenavdelingen. Han hadde tidligere arbeidet ved Rikshospitalet og er kjent som den første som opererte på et le-

vende hjerte da han sydde igjen et skuddsår i et hjerte med 10 sting. Mannen overlevde og hendelsen ble omtalt i aviser og tidsskrifter verden over. Det gikk gjetord om «mirakeldoktoren» på Stavanger sykehus. Theodor Dahl har skrevet en morsom stubb om jærbonden med «øyg på Sandnes» som banket på i privaten til overlege Cappelen for å takke for en brokkoperasjon.

Da Cappelen hadde vært ved sykehuset i 25 år, ble det laget et festskrift til hans ære, fylt med solide vitenskapelige artikler som vitnet om det vesentlig høyere nivå de medisinske behandling hadde utviklet seg til i hans tid. Da Cappelen døde, ble han avløst av Ragnvald Ingebrigtsen, som etter noen år ble overlege og professor på Rikshospitalet.

Uttidelser i mellomkrigsårene

Sykehuset ble etterhvert for lite og i begynnelsen av 20-årene startet arbeidet på det som skulle bli kirurgisk avdeling. Likeledes ble det bygget et mindre bygg i samme vakre stil nedenfor. Det ble epidemisk avdeling - i det daglige kalt 9 og 10.

Den som overtok den nye kirurgiske avdeling var overlege Alexander Brinchman Brekke. Han ble i 1951 min første overlege, og som den herre av den gamle skole han var, vil han alltid for meg være overlegen med stor O. Medisinsk avdeling ble overtatt av overlege Einar Larsen. Da han døde i 1944, ble han etterfulgt av overlege Torolf Holst Larsen. Nå var det selvfølgelig ikke overlegene som drev avdelingene alene, men noen av dem var markante person-

ligheter, som i høy grad satte sitt preg på sine avdelinger. Men én sykepleier må nevnes særskilt - Borghild Slettedal, oversøster på kirurgisk avdeling. Liten og tett var hun, men hun utstrålte ro og makt. Hun forlangte orden og renslighet på avdelingen, og om det så var overlegen selv så måtte han pent rusle av sted og bytte frakk hvis søster Borghild oppdaget en blodfleck på frakken hans. Pasientene skulle ikke skremmes med blod på en kirurgisk avdeling. Hun bodde på sykehuset og holdt alle tråder i sin hånd. Da hun sluttet, måtte det tre stillinger til for å erstatte henne.

Røntgenavdeling fra 1938

I 1938 ble Dagfinn Gjerding overlege ved den nyopprettede røntgenavdelingen på Stavanger sykehus. Gjerding var en overmåte kunnskapsrik mann og et u-sedvanlig fint menneske. Det var et stort tap da han døde i 1958. I 1958 kom forøvrig sykehusets første gynekolog, Knut Hoftun Knutsen til sykehuset. Utviklingen hadde gått raskt opp til et 4-delt sykehus.

En ny tid: Sentralisering

I 1964 ble sykehuset overtatt av fylkeskommunen og ble en del av Sentralsjukehuset i Rogaland (SIR), og 10 år senere reiste det nye, store sykehuset seg ved Rogaland sykehus. Tilbake på Stavanger sykehus ble etterhvert røntgen, geriatri med rehabilitering og en hudpoliklinikk. Den nye hjelpemiddelsentralen startet også der. I begynnelsen av 80-årene overtok fylkeskommunen størstedelen av sykehusets bygningsmasse til administrasjonslokaler etter en ganske intens

strid. Ingen fortalte almenheten at hele toppetasjen på den gamle medisinske avdeling var bygget av knusktørt tømmer. Ingen brannsjef i verden hadde gitt dispensasjon til å drive sykehus i dette bygget hvis noen hadde turd å søke. Men det hadde man klokkelig unnlatt!

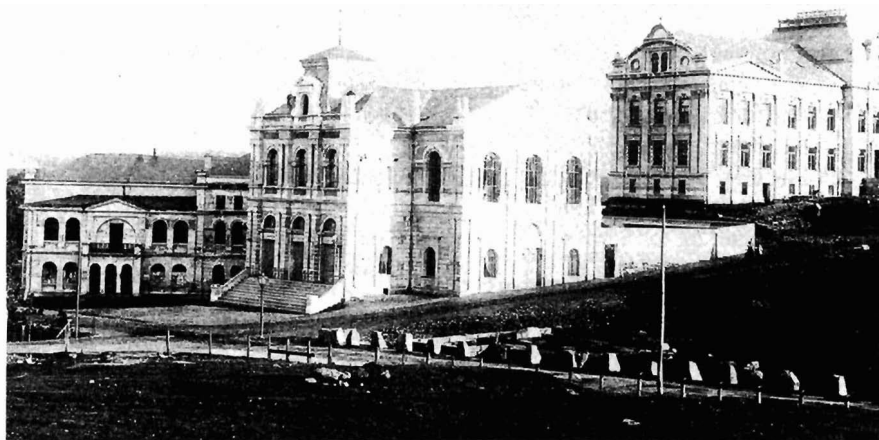
Stavanger sykehus var også mitt sykehus, og jeg må si at det var med vemod og med en klump i halsen jeg etterpå gikk gjennom de tomme og ryddete salene - fremskrittet har sine sider!

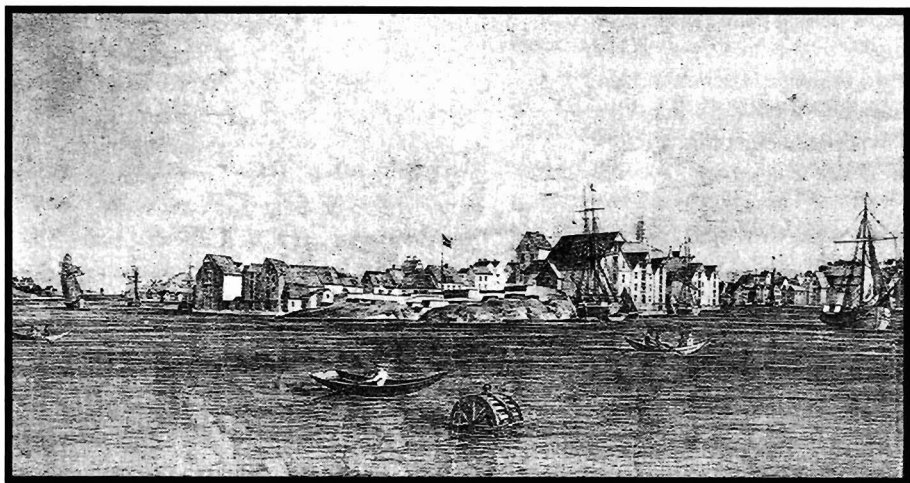
Fra Stavangers Akropolis før århundreskiftet

«Byens sykehus»

Stavanger sykehus har spilt en sentral rolle i byens liv de siste hundre år. Utallige liv er blitt reddet her, uendelig mye helse er blitt gjenopprettet her, utallige stavangerliv er blitt født her og utallige stavangerborgere har endt sine dager her. Stavanger sykehus fortjener å minnes. Det fortjener å feires. Men husk - ennå er det sykehus her i det gamle sykehuset, ennå fortsetter et velsignelsesrikt arbeide her. Fortsatt kan folk i Stavanger sende takknemlige blikk opp mot de vakre bygningene på Stavangers Akropolis!

Lars Vaage

*Litografi etter tegning av Atkinson, *)Stav. Museum*

Stedet er Vågen

Av Håkon Norås

Byhistorisk Forening hadde 10. februar besøk av Finn Bringsjord, som i et dyptpløyende foredrag om Stavan- gers opprinnelse, basert på bl.a. riksar- kivar Asgaut Steinnes' granskinger i for- bindelse med navnet Husebø som kon- gens forvaltningssenter og forrådshus. På et kart trakk foredragsholderen en seilleds-linje fra gården Husabø på Hundvåg til Østervåg i Stavanger, og begrunnet dermed sitt syn på hvorfor byen vår skulle ha tatt sitt utgangspunkt nettopp der, i Stavan- gers østre havn, og ikke i Vågen.

I et lite innlegg tillot jeg meg å stille et spørsmålstegn ved denne teori. Jeg vil også nevne følgende:

Seilleden (unnskyld:- leia) Husabø - Hundvåg er slett ikke noe rent far- vann. Her finner vi i tur og orden, fra nord til sør, disse skjærene og grunnene:

- 1) Et lite, ikke navngitt skjær vest for Tømmerodden, like sør for Husabø.
- 2) Kattaskjæret, ca 150 meter sør- vest for Nyhavn

- 3) Majoren, pluss tre skjær utenfor
- 4) Plenting
- 5) Natvigs Minne

Selv om havnivået for 1000 år siden var noe høyere enn idag, reduserer ikke dette faren. Kanskje tvertimot, når en tenker på de tre siste hindringene, som opplagt kunne øke risikoen for grunnstøting.

Som 14-åring fikk jeg ofte lov til å stå ved rattet på Nyhavnsferjen (ferjeeieren, kaptein Knudsen, skulle bare ha visst det!). Men ferjeføreren, en snild kar som jeg brakte mat og kaffe, sa gjerne: «Pass på stagen!». Den stod på Kataskjæret.

Ifølge utsagn fra tidligere havnefogd og losoldermann Sigurd Lura (død 1982) byr østre havn på tryggere forhold enn Vågen. Javel, gjerne det. Men da snakker vi om to forskjellige ting. Idag har vi store kaianlegg, med pirer og utstikkere, forsynt med diverse bygg og der for faktisk rene moloer. For 100 år siden var her bare en naken strandlinje, uten vern mot ubehagelig vind og sjøgang. Og husk at terrenget fra den østlige tuppen av Holmen sørvestover mot det som idag er Nedre Holmegate lå flatt og lavt, ja delvis under vann. Det gjorde det så sent som ved midten av forrige århundre, før utfyllingen.

Med andre ord: Østervåg var ingen ideell havn i tidlig middelalder. Og navnet: Østervåg. Øst for hva?

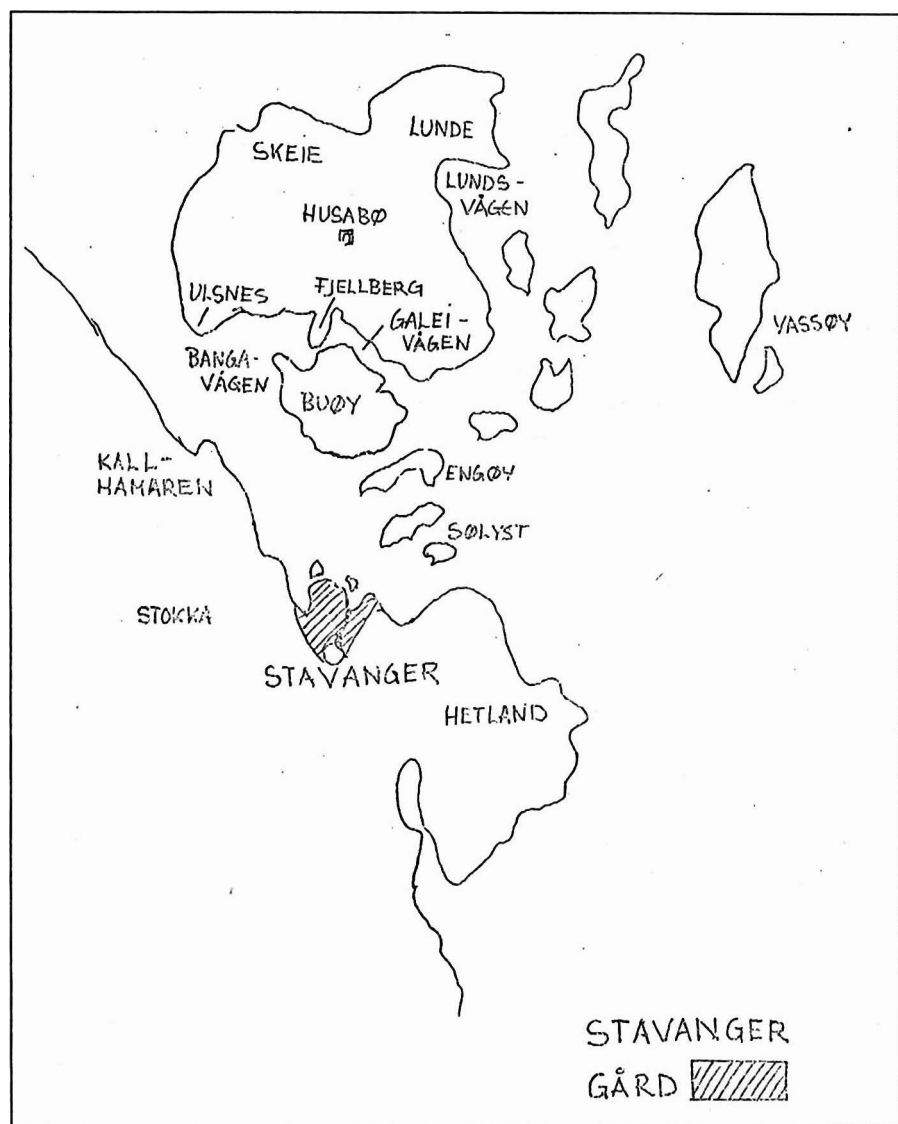
Min oppfatning av den begynnende urbanisasjonen er basert på Vågen som startsted. Og dette er ikke noe ori-

ginalt syn. Journalist Jens Amundsen lanserte det allerede i 1950-årene. Han tok utgangspunkt i de loddrette stripene, «stavene» på den bratte vestvendte fjellhammeren Valberget. Her måtte fjorden, senere byen, ha fått sitt navn. Se også Aagårds kartskeisse fra 1716, gjengitt i forrige utgave av Stavangeren. Her kan en se fjellformasjoner som minner om staver.

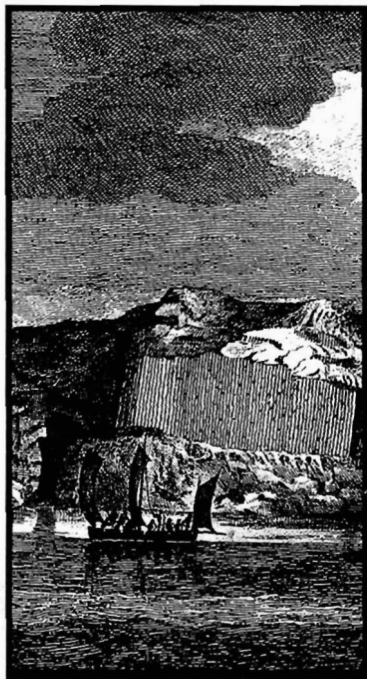
For egen regning vil jeg tilføye: Stavene var ikke synlige *utenfor* fjorden (innløpet), bare inne i selve vågen. Og de ble vel ikke sett og navngitt av noe enkelt-menneske, men av mange - og det må ha vært tilreisende, for folk på stedet trengte ikke noe karakteristika for fjorden. Vi har lov å tro at her har vært virksomhet, lasting og lossing, etterhvert bebyggelse og beboelse.

Innseilingen var trygg. Ingen skjær eller grunner. Og den framherskende vindretningen i vinterhalvåret, sørøsten, tar ikke her.

Jeg vil også minne om mitt innlegg i forrige utgave av Stavangeren om øya Staffa på Hebridene. Disse var under norsk politisk og militær dominans fra 1093 til 1266, m.a.o. fra Magnus Berrfødt til hans nevnebros Magnus Lagabøter, som avstod dem til skottekongen mot en fast årlig avgift på 4000 mark sølv. Det er slått fast at 70 % av stedsnavnene på Hebridene er av norsk opprinnelse. - En av disse øyene har stupbratte bergsiden ned mot havet, med en mengde skrappt tegnede staver. Hva heter øya? Den heter Staffa.

Finn Bringsjords kart som viser utstrekningen for Stavanger gård og dens beliggenhet i forhold til Hundvåg.

Illustrasjon fra et engelsk magasin som viser stavene på øya Staffa på Hebridene.

Skotten John Thomes skriver i sin *Blue Guide*, 1986, side 475: «Staffa is Norse (norrøn o.a) Staphi-ey», og Elizabeth Bray, *The Discovery of the Hebrides*, Collins 1986, side 88, sier «The Vikings gave the isle its name, Staffa island, for it resembled the stout wooden staves udes to build log cabins». Og Heino Døygaard sier i sin bok *Skotland rundt*, utgitt i Danmark, side 145.: «Selve navnet Staffa kommer fra vikingernes navn «Staphi ey» der netop betyder Søileøen/Stavøen».

Når øya har fått sitt navn av stavene, hvorfor ikke byen Stavanger av sine sta-

ver? Gitt av tilreisende sjøfolk eller andre som behøvde stedsangivelse.

Nok om det. Men så er det et spørsmål som trenger seg på. Når ble byen til? Det kan ingen svare på, foreløpig. Kanskje kan «vår man i Vatikanet» gjøre et kupp og finne noe. Men vi har iverfall en inikasjon, og den ligger i navnet **anгр**.

Gammelnorsk kjente to navn for fjord, nemlig *firdir* (islandsk *fjördur*) og **-anгр**. Siste ordet betyr egentlig innsnevring og er av indo-europeisk opphav. Det finnes som verb, *angere*, i latin, som ordledd i spansk, fransk, engelsk, tysk og moderne norsk m.fl. Vi kjenner igjen roten i ordet *angst*, egentlig den ubehagelige følelsen en får av at halsen snører seg sammen. Likeså *angina*, som jo betyr en innsnevring.

Nå er det å merke at de to ordene *firdir* og **anгр** er tidsrelaterte, på den måten at **anгр** taper terreng utover i vikingtiden, for *firdir*. Da landnåmsmennene allerede i 874 gikk i land på Island og bosatte seg i en bue rundt kysten, satte de navn på bostedene sine og lanskpetet forøvrig. Her er en 10 - 12 fjorder, som alle ender på *fjördur*. Ordet **anгр** finnes ikke. Det er blitt arkaisk, fossilt om en vil, allerede i tiden før rikssamlingen.

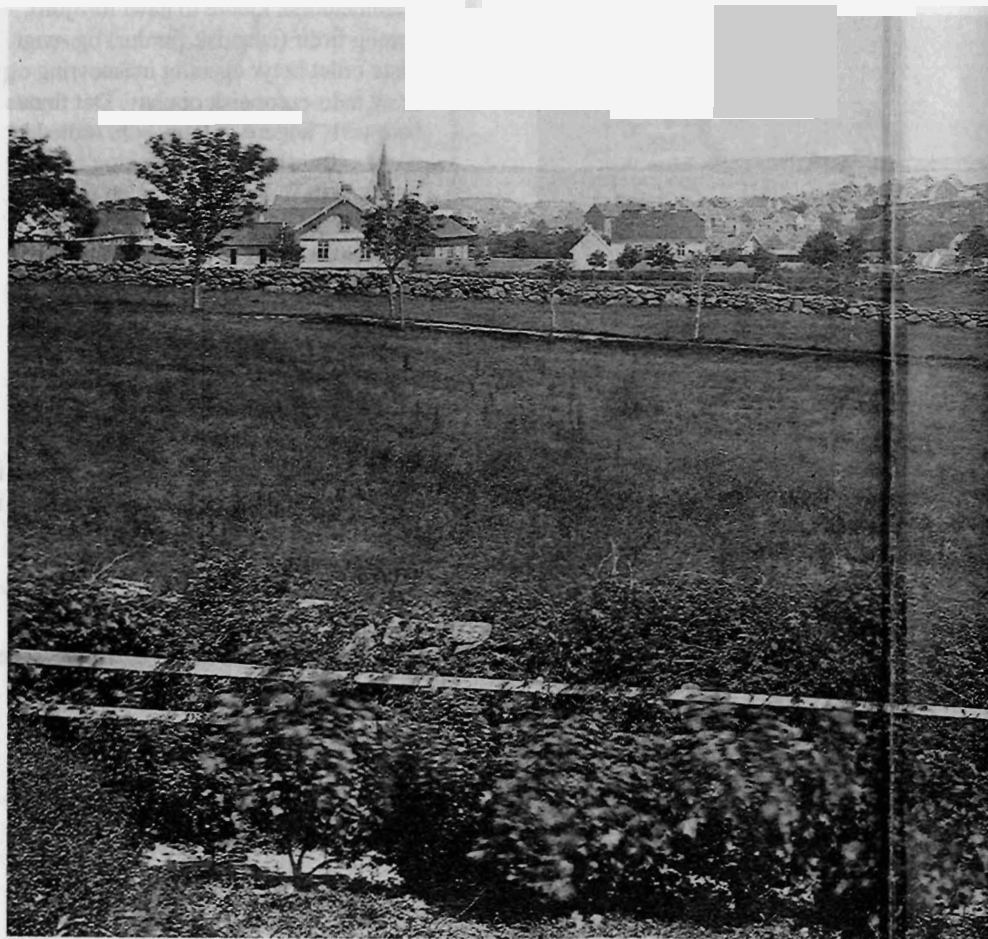
Og dermed våger jeg å påstå at Stavan-ger som begynnende urbanisasjon kan være eldre enn begrepet Norge som nasjon. Og Vågen er stedet.

Håkon Norås

Bilde fra en gammel by

DETTE PANORAMAET fra 1870-årene er åpningsbildet i Jan Alsviks billedbok om Stavangers vestre bydel I, utgitt på Hafrsfjord Forlag i 1997. Det er tatt fra vinduet i Eiganesveien 38, huset hvor Roland Lengauer bor idag. Da dette bil-

det ble tatt var det hjemmet for skipsreder Helmich Gabrielsen. Vi befinner oss altså på Egenes løkke No 8, og foran oss ligger deler av løkkene 7, 6, 5 og 4, i denne rekkefølge regnet fra fotografens ståsted. Deler av Løkke 8 ble kjøpt av

kipsreder Lars Berentsen i 1880, som førte opp Breidablikk på tomten.

I FORRIGE UTGAVE av Stavangeren hadde vi en omtale av eiendommen «Heimly». Den var angitt å ligge på løkke No 5. Dette er trolig en feil. Det rik-

tige skal være løkke No 6. Heimly er den vakre empire-bygningen til høyre i forgrunnen. Slik så huset ut før påbyggingene i 1894 og ca 1910. Til venstre i bildet, mellom to trær, ser vi vestgavlen på våningshuset til Olafshage. Huset i Sveitserstil var bygget av gartner Poul

H. Poulsson. (Se Molaug SMÅ 1971 og Stavangeren nr 2/1966). Poulsson kom til Stavanger i 1854 for å anlegge Bjergstedparken etter oppdrag av stads-hauptmann Lauritz Wilhelm Hansen. Poulsson ble værende i byen og endte opp med å kjøpe store deler av løkke No 5 i 1867. Huset står fortsatt og har adressen Eiganesveien 14, men med fasade til Ny Olavskleiv. Det er registrert i kulturminneplanen.

TILSYNELATENDE LIKE BAK Olavshage, men faktisk et par hunde meter lenger øst - på andre siden av Løkkeveien - ser vi et annet sveitserhus som ligger litt på skrått. Dette huset ble bygget på løkke A, br.nr 740 av Carl Emil Fugleberg i 1865. Han solgte i 1868 videre til Mons Gabriel Monsen, skipsrederen, handelsmannen og akvarellmaleren som er kjent for sin mange byprospekter. I 1915 ble dette huset overtatt av Det stavangerske Klubselskab og siden flere ganger påbygget.

TIL HØYRE FOR DETTE HUSET, midt i bildet, ser vi et vakkert, hvitmalt empirehus og gavlen på et uthus. Det lå på B. Pedersens løkke, på tomten hvor Folkets Hus ligger nå. Det hadde br.nr 726, og vi er tilbake på løkke No 5. Hele løkke No 5 var fra 1809 eid av losoldermann Endre Evertsen. I 1822 ble løkken kjøpt av kjøpmann Børre Pedersen. Selger var Peder Pedersen og hustrus dødsbo. Det må være Børre Pedersen som har gitt løkken dens navn. Ved Børre Pedersens død tilfalt løkken hans enke og arvinger, og blant kjøperne er Børre og Inger Pedersen og Børre Pedersen, i henholdsvis 1884 og 1894. Dette huset skal ha stått

til 1960-årene da det ble revet for å gi plass til den første påbyggingen til Folkets Hus. (Denne forfatter kjenner ikke Børre Pedersen og hans plass i det stavangerske nærings- og samfunnsliv. Så er det noen av våre lesere som har informasjon, så vennligst ta kontakt eller skriv noen ord) Mens vi er i dette området, skal det nevnes at Poul Holst Poulsson også eide tomten som SAS-hotellet ligger på idag. Han solgte her tomter til henholdsvis G. Mejlænder (Stavanger Preserving), Det norske missionsselskab og til Stavanger Frimurerloge. Bygningene på disse eiendommer ble sanert i 1970-årene. Her lå forresten også Frøkenstiftelsen.

PÅ DETTE BILDET skulle vi vente å finne eiendommen «Fagerlid», omtalt av Gunnar A. Skadberg i Stavangeren nr 4/96 og nr 1/97. Huset var nok reist da dette bildet ble tatt, men ligger skjult bak huset på B. Pedersens løkke.

HELT TIL HØYRE i bildet, mellom låven og uthuset til Heimly, skimter vi taket på Engelsminde. Dette huset ble reist 1851-1855 til minne om kjøpmann og skipsreder Engel Hansen, av hans sønn Hans Engel Hansen, som imidlertid døde før det ble ferdig. Hans enke, Laurentze Petrea Hansen ble gift med fogden Søren Daniel Schiøtz (Stavangeren nr 2/97, Sverre Heskestads artikkel om Brødrevennene). Utover i 80- og 90-årene ble enkefru Schiøtz eiendommer på løkke No 4 og 5 utparsellert til villaeiendommer. Egeneslökkene var blitt innlemmet i byen i 1866 og det nye byområdet ble regulert etter et rutenettskjema som også i dag preger området. Trolig vil mange

av dagens villaeiere i dette området kunne følge eiendomshistorien et godt stykke tilbake i det forrige århundre ved å få utskrift av grunnboken.

Vi har hittil holdt oss på Egenesløkkene. Men bildet gir oss også noen interessante glimt over mot Bergeland og Hetlandshalvøya.

På den tiden dette bildet ble tatt hadde Stavanger 20.000 innbyggere. 5000 var sjøfolk. Byen var landets nest største sjøfartsby. Fram til 1848 gikk bygrensen mot øst ved dagens Klubbgate og mot vest ved Løkkeveien. I 1848 ble den såkalte «Forstaden» innlemmet i byen, det er bebyggelsen vi ser mellom Vår Frue Kirke og Petrikirken.

OVER TAKET PÅ DOMKIRKEN - vi ser forresten Rådstuen, den tidligere Mariakirken, like til venstre - stikker det opp mastene fra en skute. Etter retningen å dømme, og ved siktelinjer på et kart fra den tiden, kan vi finne ut at dette skipet må ligge på Rosenkildeverven. På den tiden hadde byen 16 verver, bl. a. på Kjerringholmen, ved Steinkarene og Jorrenholmen, og som nevnt videre sørøstover til Rosenkildeverven og Strømsteinen.

Midt i bildet gjenkjenner vi Carl Erik Nymans hus, det var den gang et gårdsbruk. I dag har hovedhuset adressen Nymannsveien 44.

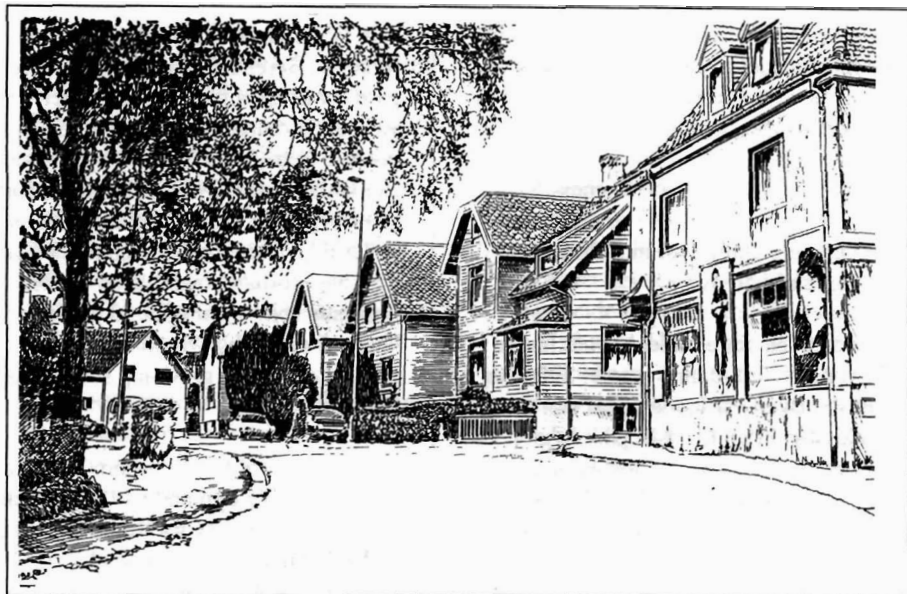
LIKE UNDER HETLANDSKIRKEN, bak flaggstangen til «Heimly», ligger et våningshus og en større bygning. Dette må være våningshuset til gården Bergjeland,

som lå der Breibakken stiger opp nå. I følge M. Berentsen var Bergjeland avlsgård for presten for Petri menighet. Det var i dette området den senere sogneprest til Petri, Lars Oftedal, bygget sitt Bethaniakvartal. Bydelen her heter fortsatt Bergeland uten j. Det heter forresten heller ikke Østre bydel lenger. Nå skal det hete Storhaug bydel, etter gården Storhaug som vi ser oppe til høyre for låven til «Heimly». Storhaug har sitt navn etter en stor gravhaug som fortsatt finnes der.

TILBAKE TIL bildets forgrunn. Da Eiganesløkkene ble oppmålt i 1771 og festet bort, var det et krav fra Rentekammeret i København at hver løkke skulle gjerdes inne med doble steinmurer. Nærmest oss ser vi muren mellom dagens Breidablikk og det tidligere Sævereides handelsgartneri. Det finnes fortsatt rester av de opprinnelige murene på Eiganes, men mange er blitt flyttet og lødd opp på nytt i seinere tid.

På markene foran Heimly og Olavshage ligger idag St. Olav Videregående skole og bebyggelsen til Wesselsgate, Niels Juelsgate, Ny Olavskleiv, Jens Zetlitzgate og Prinsensgate. Det er forresten ikke bare bebyggelsen som hindrer den fine utsikten i dagens bylandskap. Også vegetasjonen i form av mektige trær gjør sitt. Mange av disse trærne kommer nok fra Poulssons gartneri, ikke bare de fine eksemplarer av «Åpens skrekk» som vi finner i hagen til Breidablikk og i Munkehagen, men også de flotte hengebøkene og hengebjørkene i villahagene på Vestre Platå.

Jan Gjerde

Hvor er vi?

Riktige svar på spørsmålene i mars-utgaven er: 1. Gaten heter Risbakken. Tegneren har stått i krysset Store Skippergate/Risbakken og ser nordøstover mot fjorden. 2. Navnet kommer av ris/kratt. 3. Bydelens navn er Blåsenborg. Følgende ble trukket ut: Tordis Ivarson, Seehusensgt 50A, 4024 Stavanger, Øyvind Sandved, Ag. Backer Grøndahl vei 5C, 4023 Stavanger, Håkon Norås, Rødknapplia 1B-31, 4025 Stavanger.

Gratulerer! Tegningen kommer i posten.

Så til denne utgavens spørsmål:

1. Hva er navnet på gaten vi står i?
2. Hva har bydelen sitt navn etter?
3. Gaten som krysser i forgrunnen er oppkalt etter en kjent institusjon. Hvor hadde denne institusjon sitt første tilholdssted?

Send dine svar til Byhistorisk Forening Stavanger, Postboks 351, innen 1. juli.

Blant dem som har rette svar trekker vi ut tre vinnere, som får tilsendt hvert sitt eksemplar av tegningen, signert av kunstneren, Kåre Mossige. Lykke til!

Nå venter vi på:

En by tar form

Stavangers bebyggelsesmønster
1815 - 1940

I tretten år har Stavanger Arkitektforening arbeidet med et bokprosjekt om den historiske utvikling av byens bebyggelsesmønstre. Arbeidet kom igang i 1985, og det var meningen at det skulle foreligge til Stavanger Arkitektforenings 50-årsjubileum i 1986, som en gave til byen.

Nå er det ikke uvanlig at denne typen oppgaver tar lengre tid en forutsatt. Det viste seg at oppgaven var svært krevende. Forfatteren, historikeren Anders Haaland, la også listen høyt i forhold til de tidsrammer og økonomiske rammer som forelå. Men selv om tilblivelsesprosessen har vært lang og til dels ganske tung, foreligger nå det ferdige manus. Verket vil også inneholde 500 illustrasjoner i form av kart, tegninger og bilder. Det som nå foreligger er et arbeide på doktogradsnivå, men i en form som gjør at boken vil interessere alle som er interessert i byens historiske utvikling

- Byens historie kan leses på så mange måter, og bebyggelsesmønsteret danner årringer som følger de ulike trinn i byens utvikling. Hvilke byskapende faktorer er det som gjør

at byen ser ut slik som den gjør idag? Hva har bebyggelsesmønsteret betydd for byens miljømessige og sosiale utvikling? Dette er blant problemstillingene Stavanger Arkitektforening ønsker å presentere i boken. Men her er det også interessante analyser av eiendomsforhold, brannfaren, de første reguleringsplanene, de ulike bygningstyper, byutvidelsene, de store byplankonkurransene og fremveksten av Trehushyen, sier arkitekt Unnleiv Bergsgaard til Stavangeren..

En del av stoffet er allerede publisert ved at Stavanger kommunes «Stedsanalyse for Stavanger Sentrum», 1996 har fått adgang til å benytte noe av stoffet.

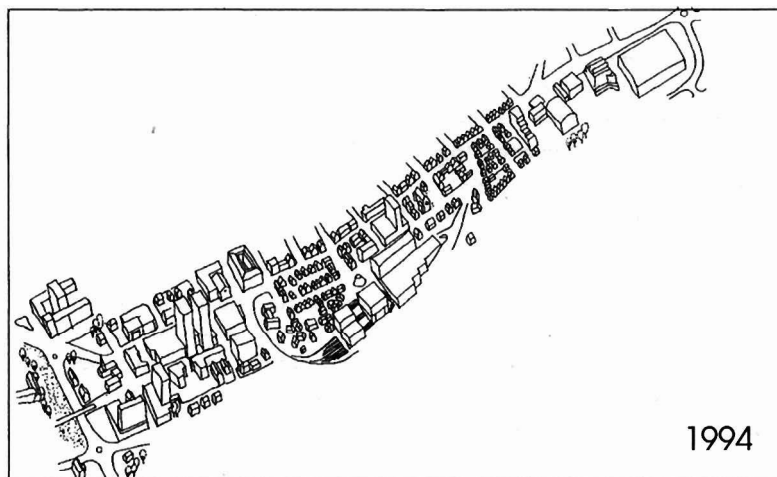
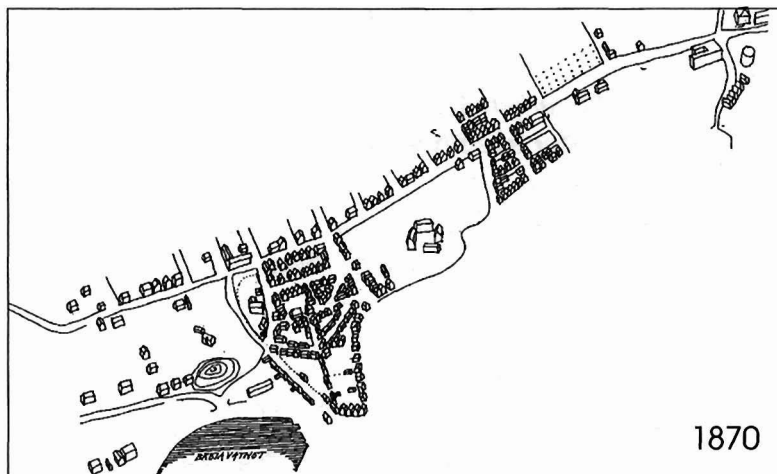
Redaksjonskomiteen ledes av arkitekt Unnleiv Bergsgaard. Han har i alle dis-

se år vært primus motor for arbeidet. Ikke minst har det vært en stor utfordring å finansiere først det vitenskapelige arbeide som ligger bak, deretter selve produksjonen og bokutgivelsen.

ønsker, vil dette bokverket foreligge til høsten 1999. Det var ment som en gave til byen, og det vil det også bli. Et bidrag til vår byhistorie som bygger på en faglig nybrottsarbeide, opplyser Tinnleiv Bergsgaard.

- Går det som alle gode krefter nå

HISTORISK UTVIKLING: LØKKEVEIEN

Arrangementer på løpende bånd

Når denne utgaven av Stavangeren når våre lesere, er vi i juni og vårens arrangementer er avviklet. For styret og arrangementskomitéen har det vært meget stimulerende at så mange har møtt fram til arrangementene.

Til lektor Ove Eides omvisning på og rundt Kongsgård tirsdag den 21. april var det møtt fram litt over 80 deltakere. Når vi vet at det akkurat denne kvelden var mange "konkurrerende" arrangementer, var det ekstra hyggelig at så mange fant veien til Kongsgård. Og de som møtte fram fikk også oppleve en fin kveld, som ble avsluttet med kaffi og litt å bite i med skolen som hyggelig vertskap. Hjertelig takk til Ove Eide og til rektor Ivar Walde.

Den 12. mai var det Gunnar Skadberg som var omviser på en byvandring i Peder Severin Krøyers stavangerske fotspor. Mange hadde opplevd eller hørt om Skadbergs fascinerende beretning på Rogaland Kunstmuseum for halvannet år siden og så fram til dette møtet med den eminente forsker og formidler. Også denne gangen var deltakerantallet over 80. Gunnar Skadberg er en av våre mest kunnskapsrike lokalhistorikere, og når det

gjelder formidlingsevne er han den fremste!

Søndag den 6. juni er det Hasivs tur til å gjenta suksessen fra i fjor, hvor godt over 100 møtte fram på første del av byvandringen i østre del av Storhaug bydel. Denne gangen går vandringen fra Kjelvene og avsluttes i kolonihagen i Ramsvig via Breivig. Vi satser på fint turvær!

2. juli blir det så markering av Stavanger Bydag. Se egen notis om dette arrangementet.

Høstens program

er nå klart i store trekk, noen mindre detaljer gjenstår bare. Men det går i hvert fall an å sette kryss i almanakken for følgende arrangementer:

TIRSDAG 14. SEPTEMBER:

Markvandring/byvandring på Hundvåg.

Fellesarrangement med Hundvåg Historielag. Hundvåg har mange fortidsminner som nå trues av sterk utbygging. Vi vil bl.a. fokusere på en oppfølging av Finn Bringsjords foredrag på årsmøtet i febru-

ar hvor han påpekte at Stavangers arnested ligger på Hundvåg.

TIRSDAG 13. SEPTEMBER:

Halvor Pedersen kåserer om Stavanger i billedkunsten.

Fellesarrangement med Stavanger Kunstforening i Kunstforeningen på Madlaveien. Halvor Pedersen, forfatteren og utgi-
veren av boken "Stavanger i billedkunsten", kåserer og viser lysbilder av hvordan kunstnere har skildret Stavanger gjennom tidene. Billedkunsten er en spennende innfallsvinkel til byhistorien og ingen kan formidle dette stoffet så godt som Halvor Pedersen.

TIRSDAG 17. NOVEMBER:

Besøk på Arkeologisk Museum i Stavanger.

Vi ønsker å se bak kulissene i denne viktige institusjonen i byen – og ser fram til å høre siste nytt om utgravinger i området. Vi ønsker også å få belyst hvordan arkeologene kan dokumentere byens eldste historie. Dette blir et lukket arrangement kun for foreningens medlemmer, og vi satser på en hyggelig avslutning med kaffi og drøs i muséets kantine.

Kiellandjubiléet

Til slutt vil vi minne om at vi i 1999 skal markere 150-årsdagen for Alexander L. Kiellands fødsel. Byhistorisk Forening har allerede opplegget for markeringene klare. Ved spesielle arrangementer, publikasjoner og ved byvandring vil vi fokusere på Kiellands rolle i lokalmiljøet,

hans haugianske bakgrunn, hans tid som borgermester i Stavanger, hans vennskap med Andreas Sømme og Frederik Hansen og hans forhold til Orre. Det legges også opp til en serie soiréer i Oscarsgate 18 med mat og kultur i Kiellands ånd.

Bydagen med fokus på Stavangers opprinnelse

Stavanger Bydag den 2. juli markeres i år med et arrangement i auditoriet i Arkeologisk Museum. Vi legger da opp til en åpen høring om "Stavangers eldste historie"

I panelet sitter Professor Knut Helle, Arnvid Lillehammer og Torgrim Titlestad. Alle tre har på hver sin måte satt sitt preg på vår oppfatning av byens historie og på den offentlige debatt om de spørsmål som den eldste byhistorien reiser.

Høringen vil søke å belyse følgende spørsmålsstillinger:

1. Status 1975: "Fra Våg til By"
2. Hva har skjedd etter 1975?
 - Ny forskning, nye funn, nye teorier?
3. Er det mulig å samle fagmiljøene og det offettlige om en felles strategi for å finne ut mer om Stavangers eldste historie? Hvilke innsatsområder bør prioriteres? Hva vil det koste og hvem skal betale?

Møtet blir åpent for alle interesserte.

Mer Stavangerhistorie på frimerker

Av Fredrik Hagemann

I siste nummer av «Stavangeren» hadde Kåre Mossige en morsom artikkel om Stavangerhistorie - på frimerker. Han gir uttrykk for håpet om at han har klart å finne frem til alle de frimerker som kan minne oss om byens historie. Jeg er ingen profesjonell frimerkesamler, men jeg har for moro skyld laget min egen Stavanger-samling, og det viser seg at når jeg går igjennom denne samlingen kan Mossiges samling suppleres med flere norske merker, og ikke minst utenlandske utgaver. Jeg vil derfor nevne de merkene som jeg synes naturlig hører hjemme i en Stavanger-samling i tillegg til Mossiges opplysning.

18. februar 1996: Othilie Tonning

Othilie Tonning ble født på Lindøya ved Stavanger 4.1.1865. Hennes far Henrik Tonning var den første fører av hjulbåten «Ryfylke». Hun flyttet senere til Stavanger og i 1890 sluttet hun seg til Frelsesarmeen her i Stavanger. I 198-1924 og fra 1929 til sin død var hun

sekretær for armeens sosiale arbeide. Medlem av Oslo formannskap 1908-10 og av bystyret 1911-1916. Hennes arbeide for kvinner, barn og fattige hjem førte til opprettelse av 70 institusjoner rundt om i landet under Frelsesarmeens ledelse; barnekrybber, barneherberger, slumstasjoner, mødrethjem, gamlehjem, midtnattmisjon, redningshjem, barnekolonier m.m. Hun tok også initiativet til julegranen på Karl Johans gate i Oslo og andre byer. Hun døde 1931 i Oslo. Frimerket ble gitt ut i forbindelse med Frelsesarmeens 100 års jubileum.

21. februar 1991: LNG-skip fra Rosenberg

Kværner utviklet i 1960-årene skip som transporterer flytende gass ved temperaturer på minus 162 grader. Konstruksjonen er basert på kuleformede lastetanker som kan ha en diameter på nærmere 40 meter. Store deler av verdens LNG-skip er bygget med slike tanker, noe som ikke minst skyldes konstruksjonens spesielle sikkerhetsegenskaper. De første skipene ble bygget ved Moss verft, men etterhvert som størrelsen

på skipene økte, ble det nødvendig med større plass. Dette var en av grunnen til at Kværner i 1970 overtok Rosenberg Mek. Verksted i Stavanger. Skipet som er vist på frimerket er bygget ved Rosenberg. Merket ble utgitt i forbindelse med Norsk verkstedindustri.

Foruten disse to frimerkene er Stavanger nevnt på flere utenlandske utgaver:

1990 D/S «Saphir».

Dette merket, som er utgitt av Grenadines of St. Vincent til minne om 2. verdenskrig, viser den dramatiske situasjonen i havnen i Narvik 10. april 1940.

Den tyske jageren «Wilhelm Heidkamp» er i brann, mens D/S «Saphir» av Stavanger er iferd med å synke. D/S «Saphir» var med sine 4306 br.t. Stavangers nest største lasteskip. Det var bygget i New-castle i 1905 og tilhørte Edvin Endresens rederi. Skipet ble truffet av torpedoer fra de britiske jagere og sank. Ingen av mannskapet mistet livet.

1925 «Restauration»

I tillegg til de to norske merkene med «Restauration» ble det i forbindelse med feiringen av 100-årsjubileet for den norske innvandringen til USA i 1925 utgitt et frimerke som viser «Restauration». Det var forøvrig det første USA-frimerke som ble trykket i to farger.

1986 Vennskapsbyer

Både Sverige og Finland har gitt ut frimerker som nevner Stavanger som vennskapsby. Sverige ga i 1968 ut et frimerke som markerer at Eskilstuna er Stavangers vennskapsby i Sverige. På samme måte ga Finland også i 1986 ut et merke som viser at Jyväskylä er Stavangers vennskapsby i Finland.

1970 «Bergetun»

Til slutt kan jeg nevne at Iran i 1970 ga ut et frimerke som viser «Bergetun» av Stavanger (bygget på Rosenberg 1967) sammen med en rekke andre tankskip som laster olje ved Kharg Island.

Fredrik Hagemann

1. JUNI 1998

Medlemmer Byhistorisk Forening

OLAV ABRAHAMSEN
TOVE OG BJØRN
ANDERSEN
KJELL AMDAL
BERIT BARSTAD
ALF BECKSTRØM
ELLEN MARIT
BENDIKSEN
SVEINUNG BENDIKSEN
KARI METTE
BERGERSEN
UNNLEIV BERGSGARD
KIRSTEN BERK
MARRY BJØRKELUND
INGVILD BJØRNESTAD
TOM BJØRN-NIELSEN
WILLIAM BRANDAL
AAGE BRANDEGGEN
FINN BRINGSJORD
ANNE-MARIE BULL-NJAA
LIV SLETTEMOEN
BYBERG
EINAR J BØRRESEN
THORA BØRRESEN
JAN CHRISTIANSEN
MARTIN GUNNAR
CHRISTIANSEN
ÅSE CHRISTIANSEN
OLA DAGESTAD
BERIT DAHL
MATHILDE J DALVA
BJØRN DIRDAL
SYNNØVE DRANGE
JENS JAKOB DREYER
PAUL T DREYERS
FORLAG
MARTON DUE OLSEN
TOVE TJØSTHEIM EEK
INGRID EFTESTØL
HILMAR EGELI
SVEIN ENOK EIA

EGIL EIK
BORGHILD ELDØEN
EVA ELLINGSEN
LEIF ERIKSEN
KARI BERG EVENSEN
BITEN FALCH
BØRGE FIKSDAL
UNNI FINNE
AUD-UNNI
FINNEBRÅTEN
RANDI FOLKESTAD
REIDAR FRAFJORD
DAG FURULY
JOSTEIN GARD
TORUNN LANGE
GJEDEBO
ERLING A GJEIN
JAN GJERDE
INGER GJERDEN
JOHN GRAMSTAD
PER GRIMNES
ANNE SOFIE GRØNN
ROLF GRAANER
HROAR GUDBRANDSEN
REIDUN GUDBRANDSEN
FREDRIK HAGEMANN
OVE HAGIR
BODIL HAGUM
MARI ANNE NÆSHEIM
HALL
INGER S
HAMMERSMARK
HARALD HAMRE
LAURITZ W. HANSEN
JORUNN HARAM
TORDIS HAUGEN
EINAR HEDÉN
HELGE HEGGHEIM
ÅSHILD HELGEVOLD
RUNE HELGØ
LEIF H HELLAND

KNUD HELLIESEN
MORTEN HELLIESEN
ANDREAS HELLIESEN
EGIL HENRIKSEN
INGRID HERLAND
SVERRE HESKESTAD
GEIR HETLAND
RØNNAUG SYNNØVE
HIDLE
TOR HOGSTAD
ERLING HOUELAND
OVE HOVDA
ROLF HULT
INGER M HUNDSNES
TONE HØVIK
KJELL HELGE
HÅGENSEN
ARVID HAALAND
PETTER HAALAND
OLAV ILLSTAD
JAN IVARSON
THORLEIF JACOBSEN
TORHILD F JACOBSEN
PER JENSEN
TORE JENSEN
ARNE Ø JOAKIMSEN
E. KÅRE JOHANNESSEN
ELSE MARIE
JOHANNESSEN
PER BORUP
JOHANNESSEN
KÅRE JOHANSEN
JOHN GUNNAR JOHNSEN
RAGNHILD G JOHNSEN
GRETHE HELGØ
KALLEVIG
BØRGE KALVIG
JOHN KARLSTRØM
ERLING K SØMME
KIELLAND
LILLIAN KILLERUD

BRIT KINDERVÅG
JAN SAXEIDE KNUDSEN
HELGE KNUDSEN
KONRAD B KNUDSEN
ROLF KRISTENSEN
GRETE URDAL
KRISTIANSEN
KJELL M LARSEN
KARIN LEXOW
SYLVEIG LIER
BERTRAM LODEN
KIRSTI M LÆRDAL
BJARNE LØHRE
KJELL PETTER LØHRE
TERJE LØVEREIDE
MAGDA LØYNING
SIGVARD MARNBURG
GUNNLAUG MATHIESEN
BENTE MATHIESEN
ARVE MEDHUS
JAN ERIK MEIDELL
TOLLAK MELBERG
STEIN ROAR MELIN
JOHS. K. MELING
KIRSTEN MIDDELTHON
CONRAD MONG
HILDEGUNN MORKEN
MARIANNE LARSEN
MUNTHE
KÅRE MOSSIGE
MARIANNE LARSEN
MUNTHE
BRIT INGER NESSA
ODD NOREGER
ARNE NORLAND
HÅKON NORÅS
MAGNE NØDLAND
ANNE TOVE NYGAARD
TOR OBRESTAD
IVAR T OFTEDAL
JOHN OLSEN
NARVE OMA
BERNHARD ORMØY
TERESE OSJORD
HENRIK PAASKE
INGER PAASKE
HELENE PAHR-IVERSEN

KJELL PAHR-IVERSEN
JAN OLAV PEDERSEN
TERJE LIE PEDERSEN
EIRIK G PETTERSEN
PER RAMSLAND
LEIF REE-PEDERSEN
KNUT R ROALKVAM
ÅSE ROALKVAM
ESTHER E ROAN
BJØRG SAGAARD
BJØRN SAMUELSEN
IVAR SALOMONSEN
SIGURD SANDVIK
EINAR SANSTØL
EVA SCHMIDT
INGER LISE SIGVALDSEN
HARALD SOMMERFELDT
SCHMIDT
BIRGIT SCHOBER
SIDSEL SCHULIEN
TOR SEKSE
AAGE SELDAL
LEIV INGE SELVIG
GERD SIVERTSEN
HALVOR SIVERTSEN
SVEIN CARL SIVERTSEN
EGIL SONGE-MØLLER
JOHAN HUGNE SJO
ANNETTE SKAARSTAD
GUNNAR A SKADBERG
MARIT SKJERPE
EINAR SKJÆVELAND
RUNE SKOGEN
FINN SKRETTEING
JOSTEIN SOLAND
AUD SOLLAND
AUD SOMA
HARVIG STANGELAND
JOHAN STANGELAND
STAVANGER
KATEDRALSKOLE
PER Ø STEEN
PER STEINKOPF
GUDRUN OG ARNE
STENHAUG
INGER STERKEN
FINN HENNING STOKKE

ROALD E STRANDJORD
LIV FRØYDIS SUNDBY
ANNE BERIT SÆL
INGE MARIE SØRENSEN
ARNE SØRLIE
BJØRN SØRAAS
BRITH TAN
ELSE MARIE TESDAL
JOHS THORSEN
MARIT THORSEN
HELENE TORKILDSEN
PER INGE TORKELSEN
KARSTEN TORSTRUP
ANNEBETH TVEDTEN
HENNING TVETENE
ODD Ø TØNNESEN
ULDALS VIDG SKOLE
KJELL ULLENES
TERJE VALLESTAD
HELGE VATNE
ODDVAR VEEN
MAGNE VESTBØ
ERIK VÆRLAND
LARS VAAGE
IVAR WALDE
T. WALLEM
KURT JAN WATHNE
HALLVARD WEEN
BJARNE WERSLAND
HELGA M. WIGEN
JANE NESS WÆHLER
ODD ØGREID
ANNE CHR ØSTBØ
INGFRID ØSTBØ
REIDAR S. ØSTERHAUG
SIGRUN ØVERLAND
HENRIK ØVREGAARD
ALF AADNØY
BJØRN KIELLAND
AARRE
THORLEIF AARRE
HALLDIS AARRESTAD
HANS OLAV AARRESTAD
GUNNAR AASE